

Kesit Akademi Dergisi

The Journal of Kesit Academy

ISSN: 2149 - 9225

Yıl: 2, Sayı: 6, Aralık 2016, s. 41-60

Yrd. Doç. Dr. Gül TUNCEL

Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı,
gul.tuncel@marmara.edu.tr

Doç. Dr. Ali BALCI

Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, Coğrafya Eğitimi Anabilim Dalı,
abalci@marmara.edu.tr

ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK VE BARIŞ EĞİTİMİ İÇİN MODEL GELİŞTİRME*

Özet

Bu araştırmanın amacı, çokkültürlülük ve barış eğitimi için bir model geliştirmek ve özellikle sosyal bilimlerin kapsamına giren derslerin öğretmenlerini bu modele göre eğitime tabi tutarak, elde edilen sonuçlar üzerinde değerlendirmeler yapmaktır. Bu bağlamda araştırmanın problemini 'Çokkültürlülük ve barış eğitimi için nasıl bir model geliştirilebilir ve geliştirilen bu modelin etkililiği ne olabilir?' sorusu teşkil etmektedir. Dolayısıyla araştırmanın yöntemi eylem araştırması olarak planlanmıştır. Araştırmanın verilerini toplamak amacıyla literatür çalışmaları yapılmış, uzman görüşlerine başvurulmuş ve ilgili eğitim için üç aşamalı bir model geliştirilmiştir. Çokkültürlülük ve barış eğitimi için geliştirilen bu model Sosyal Bilgiler ve Coğrafya öğretmenliği anabilim dalındaki öğretmen adayları arasından gönüllülük esas alınarak seçilen 20 öğretmen adayı için kullanılmıştır. Ayrıca öğretmen adaylarının eğitimleri sırasında kendilerinden yansıtıcı günlük tutmaları istenmiş ve öğrencilerle görüşmeler yapılmıştır. Elde edilen bütün bu veriler içerik analizine tabi tutularak çözümlenmiştir. Araştırmanın sonuçları modelin etkililiği açısından tartışılarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çokkültürlülük, çokkültürlü eğitim, kültüre duyarlı öğretmen.

* Bu makalenin ilk hali 23-25 Nisan 2015 tarihli IV. Uluslararası Sosyal Bilgiler Eğitimi Sempozyumu'nda (USBES 2015 – Bolu, Türkiye) sözlü tebliğ olarak sunulmuştur.

MODEL DEVELOPMENT FOR MULTICULTURALISM AND PEACE EDUCATION

Abstract

The purpose of this research is to develop a model for multiculturalism and peace education. In particular, the study investigate to make assessments on the obtained results by subjecting social sciences teachers according to this model. In this regard, the problem of the research is to investigate 'How to develop a model for multiculturalism and peace education and what could be the effectiveness of this developed model?' Therefore, the method of research is planned as action research. Data collection is performed by taking expert opinions, analyzing literature review, and developing a three-stage model for related training. This model which is developed for multiculturalism and peace education is used for 20 teacher candidates who are selected on voluntary basis among the Social Sciences and geography teaching department. A diary of self-reflective were asked to teachers during the training of the teachers while interviews were carried out with students. All obtained data were analyzed and subjected to content analysis. The research results were discussed and evaluated in terms of the effectiveness of the model.

Keywords: Multiculturalism, multicultural education, culturally sensitive teachers.

GİRİŞ

Çokkültürlülük sözcüğü daha yeni bir kavram olmasına karşın, çokkültürlülük durumu pek yeni değildir. Birden fazla kültürün birlikte var olduğunu ifade etmektedir. Tarihsel boyutta bakıldığında hiçbir zaman kültürlerin birbirlerinden tamamen kopuk, ilişkisiz, kendi içine kapalı olduğu görülmemiştir. Bir başka deyişle tarihsel ve küresel düzlemde çokkültürlülük insanlığın genel var oluş biçimi ola gelmiştir (Çelik, 2008: 321).

Kavram olarak çokkültürlülük

Genel anlamda çokkültürlülük kavramı, bir devlet bünyesinde yaşayan farklı kültürlerin varlığına işaret etmektedir. Bir başka ifadeyle çokkültürlülük, bir toplum içerisindeki tarihsel, dinsel, etnik, cinsel ve benzeri özellikleri dolayısıyla gündelik hayat akışı birbirinden farklı bireysel ya da ortak kimlik taşıyıcılarının meydana getirdiği kültürel çeşitliliğin varlığını vurgulamaktadır (Yanık, 2013: 41; Anık, 2012: 76). Ortak kimliklerle ilgili olan çokkültürlülük, bir grubun kendilerini ve dünyayı yorumlamakta, yaşamlarını düzenlemek için oluşturdukları duygu, düşünce, gelenek ve uygulamalar bütünü olarak ortaya çıkmaktadır. Günümüzde ulus devletlerin tek tip toplum yapılarına karşılık olarak yaygınlık kazanan çokkültürlülük modeli, farklılıkları temel alan birlik esasına dayanmakta ve toplumsal uyum politikalarında giderek popülaritesini arttırmaktadır (Parekh, 2002: 3; Vatandaş, 2002: 15).

Çok kültürlülüğün toplumsal ve düşünsel boyuttaki açılımı şöyle özetlenebilir (Vatandaş, 2002: 19-21):

- Etnik ya da kültürel farklılıklara dayalı toplumsal yapılaşmaları onaylayan ve bu yapıyı, ulusal mozağin bir bileşeni olarak benimseyen çok kültürlü toplum, kendilerini diğerlerinden farklı görmekle beraber, ortaklaşa birtakım amaçlar için farklı kalmayı tercih eden bireylerden oluşmaktadır.
- Ulusal birlik ve kültürle uyumsuz olan farklılıkların dışlanmadığı, aşağılanmadığı, eleştirilmediği, geri plana atılmadığı; her farklılığın ulusal birliğin yapı taşı olarak görüldüğü ve her taşın binanın oluşumunda daha az ya da daha çok değerli olmadığı bir durumu ifade eden çokkültürlülük, farklılık temelinde yükselen birlik idealine dayanır.
- Kültürel göreceliğin ilkeleriyle işleyen çokkültürlülük yaklaşımı, bütün kültürlerin kendi tarihsel ve çevresel bağlamlarında iyi ve geçerli olduğu anlayışına dayanır.
- Gruplar arası hoşgörüyü besleyen çokkültürlülük, insanların kendi yaşam tarzlarında sahip oldukları tecrübeler ile hayatlarını doldurdukça bu insan diğerlerinin de benzer durumda olmalarını hoşgörüyle karşılama ön kabulüyle hareket etmektedir.

Bu bağlamda çokkültürlülük, güçlü kültürel tanımlama aracılığıyla bireyin kendisine saygı hissini geliştirilmesi, başkalarının ihtiyaç ve ideallerine karşı duyarlı olma aracılığı ile ırkçılığın önlenmesi, anlayış ve empati geliştirme aracılığı ile kültürler arası ilişkilerin kuvvetlendirilmesi gibi ideallere sahip bulunmaktadır (Vatandaş, 2002: 21). Bu ideallerin bireylere kazandırılması ise çok kültürlü eğitim modeli sayesinde gerçekleşme olanağı bulacaktır.

Çok kültürlü eğitim

Ulus devletlerde genelde tek bir süreç üzerinden yürütülen eğitim politikaları, çokkültürlülük kavramı ve etrafında gelişen tartışmalar dolayısıyla sorgulanmaya başlanmış ve kültürel çeşitlilik ekseninde yeni eğitim politikaları geliştirilmiştir. Çok kültürlü eğitim, bu eğitim politikalarından biri olarak farklılıklara yaşam alanı sağlayan, öğrencilere eşit akademik hizmet sunmayı planlayan bir eğitim felsefesine sahip, eğitim ve öğretimin bütün öğelerini ve politikalarını çoğulculuk temeline dayalı olarak düzenleyen özgün değer ve kurallara dayalı bir eğitim politikasıdır (Polat ve Kılıç, 2013; Gay,1994). Kavramsal olarak çok kültürlü eğitim, eğitim, yaş, cinsel yönelim, engelli olma, sosyal sınıf, etnik köken, din, dil ve kültürel özellikler gibi farklılıkların bilincine varılması, kabul edilmesi, saygı ve hoşgörü sağlanması amacıyla yapılan eğitimidir. Dolayısıyla çok kültürlü eğitim, tüm okul ortamını yeniden yapılandırmaya çalışan bir eğitim reformu, bir süreçtir (Polat, 2009; Cırık, 2008).

Karmaşık ve çok boyutlu olmasına rağmen çok kültürlü eğitimin genellikle belli bir boyutuna odaklanılır. Örneğin bazı öğretmenler çok kültürlülüğü etnik bayram ve etkinliklerin kutlanması olarak görürken, bazı öğretmenler farklı kültürlerle ilgili bazı konuların programa

entegre edilmesi olarak yorumlamaktadır. Aşağıdaki tabloda Banks çok kültürlü eğitimin karmaşık boyutlarını özetlemektedir (Banks, 2013: 34).

Tablo 1. Banks'a (2013) göre çokkültürlü eğitimin boyutları

Çok Kültürlü Eğitim	Bilgiyi inşa etme süreci: Öğrencilerin kültürel bakış açıları ve önyargıların bilgi inşa sürecini etkilediğini anlamalarını sağlama.
	İçerik entegrasyonu: Konuların çeşitli kültür ve gruplardan örneklerle sunulması.
	Önyargı azaltma: Öğrencilerin ırksal davranış özellikleri ve bunların süreçte değiştirilebileceğine odaklanma.
	Eşitlikçi pedagoji: Farklı ırksal, sınıfsal, kültürel kesimlerden gelen öğrencilerin öğrenme yöntemleriyle uyumlu olabilecek şekilde öğretim yöntemleri kullanma.
	Güçlendirici okul kültürü ve sosyal yapı: Okul kültürünün tüm bileşenleri farklı ırksal, etnik ve kültürel gruplardan olan öğrencileri güçlendirecek bir okul kültürü oluşturmak amacıyla inceleme.

Tek kültürlü eğitimin eleştirel düşünmeyi engellediği, duyarsızlık ve saldırganlığı beslediği, buna karşılık çok kültürlü eğitimin barışçı karakteri geliştirdiği düşünülmektedir. Çok kültürlü eğitimin bütün farklılıklara aynı mesafede olan bir sisteme sahip olduğu ve özgür düşünen, sorgulayan bireyler yetiştirdiği ifade edilmektedir (Parekh, 2002; Ergil, 1995). Çok kültürlü eğitimin, eğitim ve öğretim ortamlarının düzenlenmesi için bazı temellerin esas alınması gerekmektedir. Aşağıda bu temellerden bahsedilmektedir.

Çok kültürlü eğitimin temel ilkeleri

Çok kültürlü eğitim okul ve sınıf ortamlarına yansıtılırken çok kültürlü eğitimin ilkelerinin doğru bir şekilde aktarılmasının çok önemli bir rol oynadığı vurgulanmaktadır. Aşağıda çok kültürlü eğitimde öğrenme ve öğretmenin temel ilkeleri özetlenmiştir (Banks vd, 2001; Bennett, 2001; Gay, 1994).

- Her türlü ayrımcılığın eğitim öğretim ortamında son bulması,
- Eğitim öğretim ortamında farklı kültürlerin yaşam olanağı bulması,
- Farklı kültürden gelen öğrenciler için okul öğrenmeleri ile gerçek hayat arasında bağlantılar kurulmasına imkân verilmesi,
- Her türlü farklılığa sahip bireyler için eşit eğitim fırsatları tanınması,
- Farklı kültürlerin sentezi için bilimsel araştırmalar yürütülmesi,
- Farklılıkları anlamak ve değer vermek için hümanistlik davranılması,
- Mevcut değişimlerin gelişim sürecinin bir parçası olduğunun idrak edilmesi,
- Farklılıkların eğitim ortamına zenginlik kattığının farkına varılması,

- Etnik ya da kültürel özelliklerin öğrencilerin davranışlarına etkilerinin bilincine varılması,
- Öğrencilerin bilgiyi sosyal olarak yapılandırmasına destek olunması,
- Öğrencilere evrensel ve ortak değerlerin kazandırılması,
- Her kesimdeki okulun eşit ekonomik olanaklarla desteklenmesi,
- Öğrencilerin akademik başarı ve insan ilişkilerini geliştirebilmelerine yardımcı olacak programlara katılımını teşvik etme,
- Öğrencilerin farklı grupların ilişkileri üzerinde etkili olan önyargıları farkına varmalarını sağlama,
- Öğretmenlerin çok boyutlu ve kültürel duyarlılığa sahip öğretim ve değerlendirme teknikleri kullanmaları,

Kısaca eğitimin bütün bileşenlerinin farklılıklarının çatışması, dışlanması, ötekileştirilmesi yerine eşit şartlarda ve ortak çatı altında iletişim kurabilmelerini sağlayacak biçimde düzenlenmesi gerekmektedir. Böylece eğitimin dili ve içeriğinin barış için eğitim bakış açısıyla ayrımcılık ve ötekileştirmeden arındırılması durumu vurgulanmaktadır (Fırat, 2010, Tekinalp, 2005).

Çok kültürlü eğitimde öğretmen yeterlikleri

Eğitimin amaçlarına ulaşabilmesinde en önemli rollerden birini sergileyen öğretmen, çok kültürlü eğitimin de gerçekleşebilmesi için önemli bir faktördür. Bu nedenle öğretmenin çok kültürlü eğitimin temel felsefesine uygun yeterliliklere sahip olması gerekmektedir. Banks (2013) çok kültürlü eğitim verecek öğretmenlerin yeterliliklerini kişisel düzey, sınıf düzeyi ve okul düzeyi olarak üç boyutta ele almaktadır. Aşağıda çok kültürlü eğitimde öğretmenlerin sahip olması gereken özellikler bu boyutlar üzerinden özetlenmiştir (Kaya ve Aydın, 2014; Polat, 2009):

Kişisel düzey;

- Öğretmen kendini incelemeye, değiştirmeye ve geliştirmeye devam etmeli,
- Önyargılarını, tarafsızlıklarını, algılarını sürekli inceleme sorumluluğuna sahip olmalı,
- Öğrencilerinin kültürleri ile ilgili bilgi sahibi olmalı ve onları anlamayı öğrenebilmeli,
- Her kültürden, değerden, etnik ve ahlaki gruptan bireyleri kabullenebilmeli.

Sınıf düzeyi;

- Her renkten ve görüşten öğrenciye insancıl yaklaşabilmeli, farklılıklara saygılı ve olumlu tutum gösterebilmeli,
- Eşitlikçi pedagoji ile eğitim yapmalı, çok kültürlü eğitimin gerektirdiği öğretim stratejileri ve sınıf yönetimi gibi konularda bilgi ve becerilerini geliştirmeli,
- Yapılan etkinliklere tüm öğrencileri dâhil etmeli,
- Öğrencilerde kendisine yönelik güven tesis etmeli,
- Bütün öğrenciler için adaletli ve eşitlikçi bir eğitim sağlayabilmek için farklı kültürlerin birkaç farklı bakış açısından analiz edilmesini ve sınıfa taşınmasını sağlamalı.

Okul düzeyi;

- Farklı kültürlerden gelen öğrenci velilerinin eğitim ihtiyaçlarına duyarlı olmalı,
- Öğrenciler ile kültürel farklılıklara dayalı deneyimleri paylaşmalı,
- Uygun öğrenme materyalleri sağlamalı ve çevre kaynaklarını iyi kullanmalı,
- Diğer okullarla eşit ekonomik kaynakları kullanabilmek için girişimde bulunmalı.

Özetle, çok kültürlü eğitimi gerçekleştirecek olan öğretmen ve adaylarının öncelikle bahsi geçen yeterliliklere sahip olması gerekmektedir. Fay'a (2001) göre ancak karşılıklı olarak birbirimizi bir özne olarak kabul ettiğimizde, birlikte ve farklılıklarımızla yaşama imkânı bulabiliriz.

Bu bağlamda öğretmen adaylarının çok kültürlü eğitim için gerekli olan bilgi, beceri ve davranışları kazanmalarına yardımcı olacak bir model geliştirmek bu araştırmanın temel amacını teşkil etmektedir. Dolayısıyla araştırmanın problemini de "*Çokkültürlülük ve barış eğitimi için nasıl bir model geliştirilebilir ve geliştirilen bu modelin etkililiği ne olabilir?*" sorusu oluşturmaktadır.

Yöntem

Araştırmanın modeli

Araştırmanın modeli, nitel araştırma yöntemlerinden eylem araştırması olarak planlanmıştır. Uygulamaya dayalı bir araştırma modeli olan eylem araştırması, araştırmacının uygulama alanında karşılaşılan bir sorunu fark edip inceleyerek değiştirilmesi ya da geliştirilmesi için gerekli öneriyi ortaya koyduğu, bizzat değişimi gerçekleştirerek sonuçlara göre tekrar iyileştirme için yeni öneriler sunduğu bir araştırma yaklaşımıdır (Güler, Halicioğlu ve Taşgın, 2013: 259; Yıldırım ve Şimşek, 2005). Bu çalışmada takip edilen eylem araştırması basamakları aşağıda sunulmuştur:

- Araştırma konusunun tespiti: Farklı kültürlerden gelen öğretmen adaylarının derslerde birlikte çalışmakta zorlandığı ve birbirlerine karşı önyargılı olduğu fark edildi. Bunun üzerine araştırma konusunun *çokkültürlülük ve barış eğitimi* olmasına karar verildi.
- İlgili alan yazının taranması ve ihtiyaç analizi: Araştırmacılar tarafından alan yazın taranmış ve öğretmen adayları ile de görüşmeler yapılarak ihtiyaç analizi yapılmıştır. İhtiyaç analizi sonucunda çokkültürlülük ve barış eğitimi yapılması ile ilgili bir eksiklik olduğu görülmüştür.
- Problemin belirlenmesi: Alan yazın taraması ve ihtiyaç analizi sonucu ortaya çıkan eksikliğe istinaden araştırmanın problemi olarak “Çokkültürlülük ve barış eğitimi için nasıl bir model geliştirilebilir ve geliştirilen bu modelin etkililiği ne olabilir?” sorusu belirlenmiştir.
- Eylem planının hazırlanması ve uygulanması: Eylem planını hazırlamak amacıyla alan yazın taramaları yapılmış ve araştırmacıların katılmış olduğu *Schools as a Place of Diversity adlı Tübitak* projesinde “Bilateral Workshop” a iştirak eden Alman ve Türk öğretmenlerinin uzman olarak görüşleri alınarak eylem planı hazırlanmıştır.

Eylem Planı: Araştırmanın verilerini toplamak amacıyla alan yazın taramaları yapılmış, uzman görüşlerine başvurulmuş ve nihayetinde çokkültürlülük ve barış eğitimi için üç aşamalı bir model geliştirilmiştir.

Farkındalık seminerleri: Öğretmen adaylarına aşağıdaki konularda seminerler verilmesi planlanmıştır.

- Küreselleşme ve küreselleşmenin ilgili konu (kültüre duyarlı bir öğretmen olabilmek) üzerindeki etkisi.
- Çokkültürlülük nedir, ne değildir?
- Demokrasi nedir? Farklı demokratik uygulamalar. İlgili konunun siyasi açıdan görünümü,
- Çokkültürlülük ve karakter eğitimi,
- Çokkültürlülük ve çevre eğitimi.

Farkındalık okumaları (Çok kültürlü eğitim temel kitaplığı oluşturmak): Öğretmen adaylarının farkındalık okumaları için aşağıdaki kaynaklar temel kabul edilmek üzere çokkültürlü bir eğitim kitaplığı oluşturmak hedeflenmiştir. Öğretmen adaylarının öncelikle aşağıdaki okumalarla başlaması planlanmıştır.

- Beraber yaşayabilecek miyiz? Eşitliklerimiz ve farklılıklarımız – Alain Touraine (2011),
- Kimlikler Lütfen - Ed: Gönül Pultar (2009),
- Demokrasi ve Farklılık - Ed: Seyla Benhabib (1998),
- Çokkültürlü Yurttaşlık - Will Kymlica (2000),

- Çokkültürlülük - Milena Daytcheva (2013).
- Kamusalığın yapısal dönüşümü - Jürgen Habermas (2010),
- Kültürel değerlere duyarlı eğitim - Geneva Gay (2010).
- Çokkültürcülük bir yurttaşlık tasarımı - Tariq MODOOD (2014)

Özel etkinlikler: Etkinlikler hem öğrencilerin kendilerinin yapması hem de öğretmen olduklarında öğrencilerine yaptırabilmeleri için tasarlanmıştır. Aşağıda, öğrencilerin gruplar halinde yaptıkları etkinliklerden bazı örnekler verilmiştir;

- *Çok kültürlü kolaj çalışması:* Öğrencilere yeni bir kolaj oluşturmaları için gerekli bilgiler verilmiş ve Türkiye'deki insan çeşitliliğinin gösteriminde kullanılabilecek materyaller açıklanmıştır. Öğrenciler bu konu hakkında yeni bir materyal oluşturabilmeleri konusunda cesaretlendirilmiştir. Öncelikle yapmaları gerekenin, ülkeyi temsil eden bir yapıyı tespit edip (Kız Kulesi, Boğaz Köprüsü ya da Türkiye haritası gibi) kolaj çalışmalarını bu bütün üzerinden planlanmaları gerektiği özellikle vurgulanmıştır. Öğrenciler tamamladıkları çalışmalarını sınıfta paylaşmış ve konuyu nasıl ve neden seçtikleri hakkında sunum yapmışlardır. Sonuçta, bütün öğrencilerden faydalanılarak büyük tasarımda bir duvar resmi oluşturulmuştur.

Foto 1: Örnek bir kolaj çalışması

- *Kendi oyununu oluştur:* Geçmişte ve günümüzde oyunların ve oyuncakların kültürlerin nasıl birer parçası oldukları açıklanmıştır. Bu oyun ve oyuncakların insanların inançlarını, önceliklerini ve günlük hayatta yaşanan olaylara bakış açılarını nasıl etkiledikleri örnekler verilerek tartışılmıştır. Öğrencilerden, birkaç oyun ve oyuncak hakkında paylaşımında bulunmaları istenmiş ve bu beklenti gerçekleştirilmiştir. Ayrıca günümüz çocuklarının oynadıkları bazı masa oyunlarının seçilen elemanları öğrenciler tarafından analiz edilmiştir. En sonunda da her grubun kendi oyun ya da oyuncaklarını tasarlamaları istenmiştir.

Foto 2: Örnek bir oyun tasarımı

- *Dünyada çocuklar:* Öğrencilere çocukluk dönemlerinin ayrıcalıklarının ve sorumluluklarının kültürden kültüre değişebileceği anlatılmıştır. Öğrencilerden, bir ailenin bakış açısı – öğrencilerin rolleri – kültürün çeşitliliği gibi konularda araştırma yapmaları istenmiştir. Öğrencilere dünyanın herhangi bir şehrinin inceleme görevi verilmiş ve “nereye gitmek istedikleri ve hangi çocukların rollerini öğrenmek istedikleri” hakkında sorular sorulmuştur. Bunu yaparken öğrencilerden şu sorulara yoğunlaşmaları istenmiştir;

Çocuklar farklı kültürlerde nasıl bir eğitim alırlar?

Çocukların yaşadıkları evler nasıldır?

Çocuklar eğer varsa nasıl ileri teknoloji ürünlerine sahiptirler?

Çocuklardan hangi konular ile ilgili ailelerine yardım etmeleri beklenir?

Kendi kültürel yaşantılarınızla Dünyadaki diğer çocukların kültürel yaşantılarını karşılaştırınız?

- *Fotoğraf seçkisi:* Öğretmen adaylarından her yönüyle ‘çokkültürlülük’ olarak isimlendirilecekleri fotoğraflar çekmeleri istenmiştir. Daha sonra sınıfa getirilen bu fotoğraflardan bir seçki oluşturularak çeşitli sorular (Bu fotoğrafa çokkültürlülük adını neden uygun gördün? Fotoğraftaki bireyler arasındaki farklar nelerdir? vs.) çerçevesinde fotoğrafların analizi yapılmıştır.

Çalışma grubu

Bu araştırmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden tipik durum örnekleme temel alınmıştır. Araştırmacı yeni bir uygulamayı veya bir yeniliği tanıtmak istiyorsa bu uygulamanın yapıldığı bireyler arasından bir kısmını seçerek bunlar üzerinde çalışma yoluna gidebilir. Bu araştırmada da geliştirilen model, Sosyal Bilgiler ve Coğrafya öğretmenliği anabilim dalındaki öğretmen adayları ile uygulamaya geliştirilmiştir. Ancak araştırmaya katılımcı olarak seçilen öğretmen adayları gönüllülük esas alınarak belirlenmiştir. Tablo 2’de çalışma grubunun özellikleri verilmiştir.

Tablo 2. Çalışma grubunun özellikleri

Sınıf	Bölüm	Cinsiyet	f
3.	Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	Kadın	5
		Erkek	5
	Coğrafya Öğretmenliği	Kadın	5
		Erkek	5

Veri toplama teknikleri

Belirlenen araştırma problemi doğrultusunda toplanan verilerin niteliğini arttırmak için veri toplama araçları çeşitlendirilmiştir. Böylece elde edilen verileri karşılaştırarak verilerin geçerliğini ve güvenilirliğini teyit etmek mümkün olmaktadır. Eylem araştırmalarında sıkça kullanılan veri toplama kaynaklarına başvuru bu çalışmada kullanılan veri toplama araçları aşağıda kısaca tanıtılmıştır.

Yansıtıcı günlükler: Araştırma sürecinde katılımcıların uygulama ile ilgili olarak gözlemleri, duyguları ve yorumlarına yer verdikleri günlükler tutmaları istenir.

Araştırmacı günlüğü: Araştırma sürecinde araştırmacılar uygulama sırasında karşılaştıkları sorunlar veya olaylara ilişkin olarak gözlem ve yorumlarını ya da çeşitli açıklamalarını yazdıkları günlükler tutmaktadır.

2N formları: “Ne biliyordum?” ve “Ne öğrendim?” olarak iki bölümden oluşan 2N formu çalışmanın etkililiğini ortaya koymayı amaçlayan açık uçlu sorulardan oluşmaktadır. Formun ilk bölümünde uygulamaya başlamadan önce katılımcıların ön bilgileri tespit edilmekte, ikinci bölümde ise uygulamadan sonraki değişiklikler belirlenmeye çalışılmaktadır. Bu formda yer alan sorular “Çokkültürlülük nedir?”, “Çokkültürlü eğitim deyince ne anlıyorsunuz?”, “Çokkültürlü eğitim yapabilmek için kendinizi yeterli hissediyor musunuz?” ve “Sınıfınızda çokkültürlü eğitim vermek için ne gibi etkinlikler planlıyorsunuz?” şeklinde sıralanmaktadır.

Görüşme: Uygulama sonrasında katılımcılarla 2N formundaki sorularla başlayan ve uygulamanın kendilerine kazandırdıkları ile devam eden sorular yöneltilmiştir.

Veri analizi

Yansıtıcı günlük, araştırmacı günlüğü ve görüşmelerden elde edilen günlükler içerik analizine tabi tutularak çözümlenmiş, yer yer betimsel analize de başvurarak katılımcıların kendi el yazılarından örnekler sunulmuştur. 2N formu ise 100 üzerinden puanlandırılarak aradaki farkın anlamlılığı değerlendirilmiştir.

BULGULAR VE YORUM

Araştırmadan elde edilen bulgular; yansıtıcı günlüklerden, araştırmacı günlüklerinden, görüşmelerden ve 2N formlarından elde edilen bulgular şekline sınıflandırılmıştır.

Yansıtıcı günlüklerden elde edilen bulgular

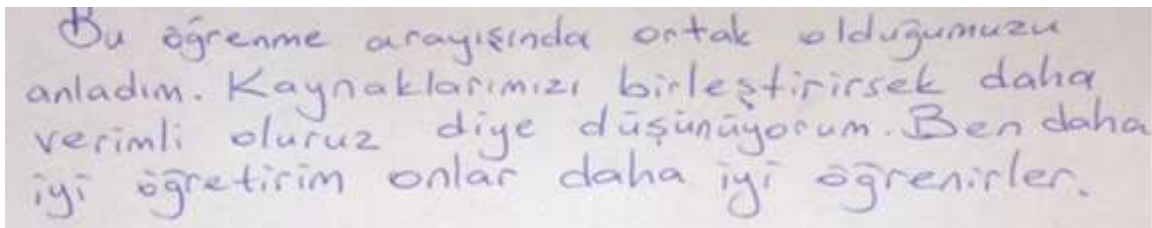
Yansıtıcı günlüklerde 8 ayrı kategoride 102 görüş belirlenmiştir. Elde edilen bu veriler içerik analizi vasıtasıyla çözümlenmiştir. Katılımcıların 'Farklılıklar zenginliktir', 'eşitlik' ve 'ortak amaç' temaları üzerinde yoğunlaştıkları belirlenmiştir. Bunları 'kaynakları birleştirme', 'sürekli öğrenme', 'toplumsal kimlik', 'çokluk içinde birlik' ve öteki temaları izlemiştir. Öğretmen adaylarının özellikle birlik ve beraberliği dile getiren ama aynı zamanda eşitlik ilkesini de göz önünde bulunduran temalara daha fazla vurgu yaptıkları dikkat çekmiştir (Tablo 3).

Tablo 3. Yansıtıcı günlüklerden elde edilen bulguların içerik analizi

Temalar	Frekans (f)	Yüzde (%)
Farklılıklar zenginliktir	20	19,6
Eşitlik	18	17,6
Ortak amaç	17	16,7
Kaynakları birleştirme	15	14,7
Sürekli öğrenme	13	12,7
Toplumsal kimlik	9	8,8
Çokluk içinde birlik	7	6,9
Öteki	3	2,9
Toplam	102	100

Araştırmaya katılan öğretmen adaylarının günlüklerindeki açıklamalarına ve değerlendirmelerine ilişkin bazı örnekler aşağıdaki gibidir.

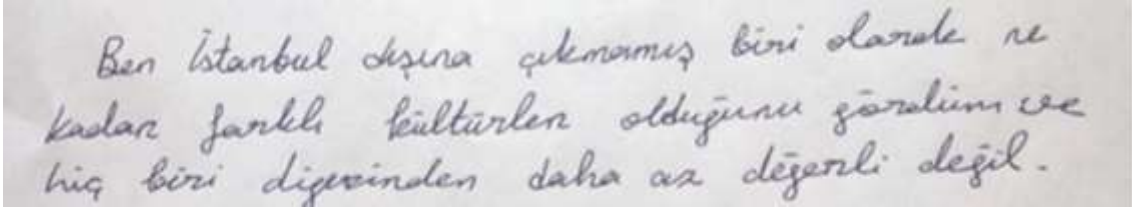
Katılımcı 1'in günlüğünden bir örnek

Bu öğrenme arayışında ortak olduğumuzu anladım. Kaynaklarımızı birleştirirsek daha verimli oluruz diye düşünüyorum. Ben daha iyi öğretirim onlar daha iyi öğrenirler.

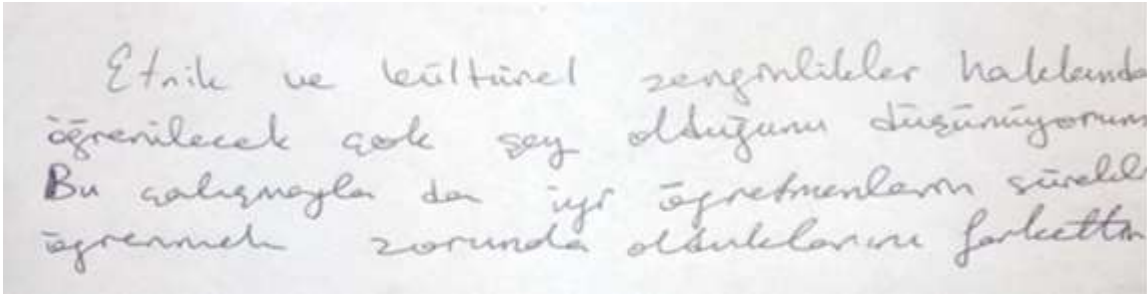
Katılımcı 1, özellikle kültüre duyarlı öğretmen olma açısından çok kültürlü eğitim modeline bir yorum getirmektedir. Her kültürün kendine ait kaynaklarının ortaya dökülmesi ve bu kaynakların birleştirilmesinin öğrenme açısından daha etkili olacağı vurgulanmaktadır.

Katılımcı 2'nin günlüğünden bir örnek

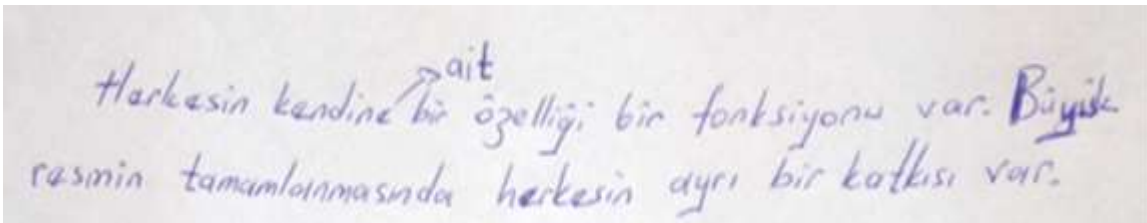
Katılımcı 2, çok kültürlü eğitim çerçevesinde katıldığı etkinliklerde farklı kültürlerin varlığının farkına vardığını ve daha da önemlisi bir kültürün diğerinden az ya da çok değerli olmadığını anladığını belirtmektedir. Katılımcı 2, hem kendi kültürü dışındaki öteki kültürleri keşfetmiş hem de kültürlerin değer ve önem boyutunda eşit olduğu bilincine varmıştır.

Katılımcı 3'ün günlüğünden bir örnek

Katılımcı 3, sürekli öğrenme teması üzerine vurgu yapmakta, çok kültürlü eğitim açısından da öğrenilecek çok şey olduğunu düşünmektedir. Etnik ve kültürel zenginlikler ifadesi çok kültürlülüğün bir zenginlik olduğuna işaret etmektedir.

Katılımcı 4'ün günlüğünden bir örnek

Katılımcı 4, 'çokluk içinde birlik' temasını vurgulamakta ve büyük resmi tamamlayan öz-günlüklerden bahsetmektedir. Çok kültürlü eğitim açısından bakıldığında farklılıkların birlikte var olması ve bir bütün oluşturmaktan dem vurulmaktadır.

Genel olarak katılımcıların büyük çoğunluğu, farklılıkları bir arada yaşatmanın en önemli öğesinin grupları ortak bir amaç etrafında birleştirmek olduğu kanaatinde idirler. 'Farklılıklar zenginliktir' anlayışı ise bütün katılımcılarda mevcuttur. Yine öğrencilerin çoğu kaynakları birleştirmek gerektiğini, bunun öğrenmenin gerçekleşmesi ve sürekli olması için elzem olduğunu ifade etmişlerdir. Çalışmaya katılan öğrencilerin %90'ı ise kültürlerin bir diğerinden daha az ya da daha çok değerli olmadığı, her kültürün eşit nitelikte önemli ve değerli olduğunu vurgulamışlardır.

Araştırmacı günlüklerinden elde edilen bulgular

Araştırmacılar çalışma boyunca günlük tutmuş ve etkinlikler sırasında öğrencilerin ifade ettikleri düşünceleri not almışlardır. Elde edilen bu veriler, çeşitli temalar altında kategorize edilerek Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. Araştırmacı günlüklerinden elde edilen bulgular

Temalar	f	%	Örnek ifadeler
Farklı kültürlere duyulan merak	18	18,8	K1, bu çalışmanın farklı kültürlerin kendisi için merak konusu haline geldiğini ifade etti.
Öğrenmeye isteklilik	20	20,8	K5, Türkiye'deki çokkültürlülük ile Amerika'daki çokkültürlülük arasındaki farkları öğrenmek istediğini söyledi.
Çalışmalara düzenli ve özenli katılım	20	20,8	Bütün öğrenciler çalışmaya katılmada özenliydi ve katılımı hiç aksatmadılar. Verilen görevleri şikâyet etmeden yerine getirdiler.
Yapılan çalışmalarını hayatına transfer edebilme	20	20,8	Katılımcılar bu eğitim boyunca yaptıkları etkinlikleri kendi öğretmenlik yaşantılarına nasıl uygulayacakları konusunda fikir yürütüyorlar.
Eşitlik	18	18,8	K6, farklı grupların hizmetlerden eşit bir şekilde yararlanması gerektiğini, herkesin eşit olduğu kimsenin ötekenden daha değerli olmadığını vurguladı.
Toplam	96	100	

Çalışmayı yürüten iki araştırmacı da günlük tutmuş ve iki günlük karşılaştırılarak yukarıdaki bulgular elde edilmiştir. Çalışmanın olumlu sonuçlar vermesinde -bütün öğrencilerin çalışmalara düzenli ve özenli katılımı gibi- çalışma grubunun gönüllülük esasına göre belirlenmesinin önemli bir rolü olduğu düşünülmektedir. Bunda, katılımcıların eğitime tabi tutulmadan önce, konuyla ilgili tartışmalara katılanlar arasından belirlenmesinin, dolayısıyla da meraklarının ve isteklerinin artırılmış olmasının etkili olduğu varsayılmaktadır. Zira öğrenme ilkelelerinde de bu yönde görüşlere sıkça rastlanmaktadır (Gömleksiz ve Kan, 2012; 1169). Uygulanan etkinlikler esnasında sürekli gerçekleştirilen fikir teatileri ve buna dönük paylaşımlar, katılımcıların yapılan çalışmalarını hayatlarına nasıl transfer edecekleri, bir başka ifadeyle öğretmenlik yaşantılarına nasıl uygulayacakları konusunda önemli ipuçları vermiştir.

Görüşmelerden elde edilen bulgular

Çalışmaya katılan öğrencilerle çok kültürlü ve barış eğitimi modelinin kendilerine kazandırdıkları ve uygulanabilirlik etkililiği ile ilgili görüşmeler yapılmıştır. Öğrencilerden görüşme sırasında ileri sürdükleri fikirleri yazılı olarak da ifade etmeleri istenmiştir. Bu ifadelerden elde edilen bazı kesitler aşağıda sunulmuştur;

Katılımcı 3: *“Derslerde hocalarımızın kültüre duyarlı davranmasını arzulardım. Her zaman bu gerçekleşmezdi tabi ki. Ama biz bu eğitim sayesinde çok kültürlülüğün ne olduğunu, çok kültürlü eğitimin olumlu ve olumsuz yanlarını öğrendik. Artık farklı kültürlerin olduğu bir sınıfta daha bilinçli eğitim yapacağımızı düşünüyorum.”*

Katılımcı 7: *“Eğitim ortamında hatta iş hayatında farklılıkların zenginlik olduğunu kabul etmek için istekliyim. Bu çalışma bana farklı kültürlerle empati yapmayı öğretti. Diğerini anlamak için empati yapmanın önemli olduğunu düşünüyorum. Farklı kültürlerin de ülkemize farklı şeyler katacağını sanıyorum. Tekdüzeliği aşan bir şey bu. Hani nasıl melez çocukların daha zeki daha güzel olduğu söylenir ya aynı şekilde ne kadar farklılık varsa o kadar zekâ ve güzellik olabilir.”*

Katılımcı 12: *“Kültürde küreselleşme olmamalı bence. Küreselleşme denilen şey de bir yerde hâkim kültüre benzeme çalışmaları anlamına geliyor. O zaman bütün dünya tek kültür haline gelir. Çeşitlilik zenginlik nerede kalır o zaman?”*

Katılımcı 13: *“Karakter eğitimi ya da değerler eğitimine de baktığımızda ülkenin tek bir kültürüne ait bir değer görmüyoruz genellikle. Sonuçta şu an değerli dediğimiz şeyler belki farklı kültürlerin uzun yıllar birlikte yaşaması sonucu oluşmuştur. Yani kültürler etkileşim içinde olduklarından değerleri birbirlerinin kültürlerine girmiş ve benimsenmiştir. Nasıl ki bir geleneği göreneği nereden geldiği ile ilgili her zaman net bir yanıt bulamıyorsak ama onu yapıyoruz sanki bizim gibi olmuş artık. Aynı şekilde değerlerimiz de öyle melez kültür gibi melez değerler var. Artık bütün kültürler benimsemiş bunları.”*

Katılımcı 11: *“Çevre eğitimi de çok kültürlü eğitimden sonra ilgi duyduğum bir şey. Aslında popüler bir kavram olduğunu biliyorum. Ama yeterli olduğumu sanıyordum bu konuda. Ancak A.O. hocamızın bize verdiği seminer olayın başka boyutlarını da gözler önüne serdi. Örneğin çevre sorunlarının farklı kültürlerle ilgisi olduğunu düşünmemiştim hiç. Örneğin yerlere çöp atma falan ne ilgisi var diye düşünürdüm. Oysa insanlar farklı mekânlarda farklı kültürel özelliklerle yetişiyor. Örneğin küçük bir köyde yapılan bir şey çevre kirliliği sayılmazken şehirde bu çok önemli bir hal alıyor.”*

Öğrencilerin görüşmede söylediklerini yazılı olarak da ifade etmeleri istenmiş, örnek teşkil etmesi açısından birkaçı aşağıda sunulmuştur;

Katılımcı 15'in kayıtlarından bir örnek

Konunun iletildiği süreçte çok kültürlü bir dünya görüşüne adapte olmanın gerekliliğini ve getireceği olumlu fayda ve kazanımları anlamlandırabilmek konusunda katılımcılar olarak farkındalık edindiğimizi düşünmekteyim. Çok kültürlülük konusunda daha önce düşünmemiş olma da düşünmemiş olmanın ise bir eksiklik olduğunu katıldığım bu süreç göstermiştir.

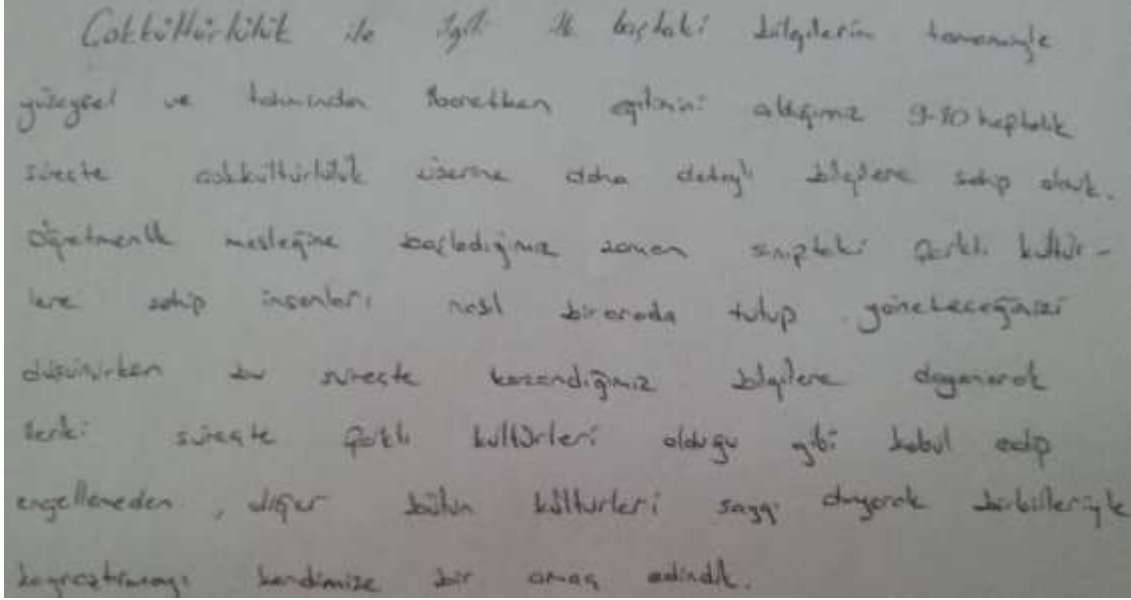
Katılımcı 15'in görüşleri bu çalışmanın olumlu kazanımları ve gerekliliği yönündedir. Bu konuda daha önce düşünmemiş olmayı da bir eksiklik olarak ifade etmekte, bu eksikliğin de bu çalışmanın sürecinde farkında olmaktadır.

Bu amaç aldığımız programın öğrenen okulların sonra farklı kırsal bölgelere, köylere sahip öğrencilerin bir arada bulun-
duğunu okullarda öğrencilere eşit mesafelerde, adaletli
bir şekilde yaklaşacağımızı fark etmiş bulunmaktayım.
İleride öğrenen okullarında bu farkındalığımızın öğrenciler-
inde olumlu düşünceler yaratacağını umuyorum.
Köylerin iyisi veya kötüsü olmaz. Herkesin düzenlerine
yapaylarına saygı duyarak bir arada yaşamayı
öğrenmeliyiz. Aksi takdirde bu farklılıkların içindeki
çekişmeler bir hal alır.

Katılımcı 17'nin kayıtlarından bir örnek

Katılımcı 17, eşitlik ve adalet kavramlarının öğretmenlik mesleğindeki önemine vurgu yapmaktadır. Bunun da saygı ve bir arada yaşamayı öğrenme üzerinde olumlu düşünceler oluşturacağını ifade etmektedir.

Katılımcı 9'un kayıtlarından bir örnek

Katılımcı 9, çalışma öncesi ve sonrası olarak kendini değerlendirmiş ve süreç sonunda detaylı olarak bilgilendiğini ve öğretmenlik mesleğine etkilerinden bahsetmiştir.

Genel olarak öğrenci görüşleri oluşturulan çok kültürlü eğitim modelinin uygulama etkililiğinin olumlu olduğu yönündedir. Öğrenciler bir yarıyıl boyunca süren çalışmalar sonunda çokkültürlülük ve eğitiminin nasıl yapılacağı konusunda fikir sahibi olmuşlar ve çeşitli uygulamalar içinde yer alarak bu konuda deneyim kazanmışlardır.

2N Formlarından elde edilen bulgular

2N formu 'Ne biliyordum?' ve 'Ne öğrendim?' olarak iki bölümden oluşan bir açık uçlu soru formudur. Uygulamaya başlamadan önce öğretmen adaylarına 'Ne biliyordum?' formu verilmiştir. Dört tane açık uçlu sorudan oluşan form 100 üzerinden puanlandırılarak değerlendirilmiştir. Uygulama süreci sonunda 'Ne öğrendim?' formu öğretmen adaylarına tatbik edilmiştir. Aynı açık uçlu sorulardan oluşan form yine 100 puan üzerinden değerlendirilmiştir. 2N formundan elde edilen bulgular aşağıdaki tabloda karşılaştırmalı olarak sunulmuştur.

Tablo 5. Öğretmen adaylarının 2N formundan aldıkları puanlar

		'Ne Biliyordum?' formu puanları					'Ne Öğrendim?' formu puanları				
		K1	K2	K3	K4	K5	K1	K2	K3	K4	K5
Sosyal Bilgiler	Kadın	20	25	15	35	20	80	85	75	90	90
	Erkek	15	30	20	15	25	75	90	80	90	85
Coğrafya	Kadın	25	15	20	35	25	85	75	90	80	85
	Erkek	25	25	30	15	15	90	85	80	70	80

Tablo 5'te öğretmen adaylarının 2N formundan aldıkları puanlar 100 üzerinden puanlandırılarak verilmiştir. Öğretmen adaylarının genel olarak 2N formundan aldıkları puanların aritmetik ortalaması 'Ne biliyordum?' formunda 22,5 puanken, 'Ne öğrendim?' formundan aldıkları puanların aritmetik ortalaması 83 olarak hesaplanmıştır. Bu da uygulanan eğitim modelinin öğretmen adaylarının üzerinde bilişsel düzeyde etkililiğini göstermektedir.

Bölüm ya da cinsiyet değişkenine bakıldığında anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır. Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının aritmetik ortalaması 22'den 84'e yükselirken, Coğrafya öğretmen adaylarının da aritmetik ortalaması 23'den 82'ye yükselmiştir. Görüldüğü gibi bölüm değişkeni göz önüne alındığında anlamlı bir farklılık belirmemektedir. Yine cinsiyet değişkenine bakıldığında; her iki bölümün öğrencileri birlikte değerlendirildiğinde kadın öğrencilerin aritmetik ortalaması 23'den 83,5'e, erkek öğrencilerin aritmetik ortalaması 21,5 den 82,5'e yükselmiştir. Bu da cinsiyet değişkeni boyutunda da anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırma sonuçları çalışmanın problem cümleleri çerçevesinde tartışılarak sunulmuştur.

Araştırmanın birinci problem cümlesini "*Çokkültürlülük ve barış eğitimi için nasıl bir model geliştirilebilir?*" sorusu teşkil etmektedir. Bu soru doğrultusunda ilgili literatür taranmış ve hazırlanan böyle bir eğitim modeline rastlanmamıştır. Ancak bu çalışmada oluşturulan modelde uygulanan bazı etkinliklere benzer çalışmalar yapıldığı tespit edilmiştir. Örneğin Danzak (2015) "*Sometimes the Perspective Changes: Reflections on a Photography Workshop with Multicultural Students in Italy*" adlı çalışmada İtalya'daki çok kültürlü öğrencilerle kültürel, dilsel kimliğin ifadesini ortaya koyma, ekip çalışması ve paylaşılan öğrenmenin etkisi üzerine sekiz hafta süren bir fotoğraf atölyesi etkinliği uygulamıştır. Danzak'ın çalışmasında fotoğraf atölyesi çalışmanın tamamını teşkil ederken, bu çalışmada çokkültürlülük ve barış eğitimi modelinin sadece bir etkinliğini oluşturmaktadır.

Araştırmanın ikinci problem cümlesi "*Çokkültürlülük ve barış eğitimi için geliştirilen bu modelin etkililiği ne olabilir?*" sorusudur. Yurt içinde yapılan çok kültürlü eğitim ile ilgili çalışmalar (Demir ve Başarı, 2013; Başbay ve Kağnıcı, 2011; Keskin ve Yaman, 2014 vb.) incelendiğinde bu çalışmaların daha çok teorik düzeyde olduğu ya da çok kültürlü eğitim algısı ve yeterliliğini belirlemek için ölçek geliştirmek ve uygulamak ile sınırlı kaldığı görülmektedir. Yurt dışında yapılan çalışmalarda da daha önce belirtildiği gibi böyle bir eğitim modeline rastlanmamış ancak çokkültürlülük ile ilgili yapılan bir takım etkinlikler saptanmıştır. Örneğin Jones (2015), "*Infusing Multicultural Education into the Curriculum: Preparing Pre-Service Teachers to Address Homophobia in K-12 Schools*" adlı araştırmasında çok kültürlü eğitimin homofobiyi önleme üzerindeki etkilerini incelemiştir. Bu amaçla hazırlanan çeşitli faaliyetlerle hizmet öncesi öğretmenlerin hazırlanmasına katkıda bulunmuştur. Jones'un çalışmasının odak noktasını teşkil eden bu etkinlikler, bu çalışmada oluşturulan modelin üçüncü basamağında yapılan etkinliklerden bir tanesidir. Jones'un çalışmasında olduğu gibi bu çalışmada da çok kültürlü eğitimin homofobiyi

önleme yönünde önemli bir rol oynadığı araştırmaya katılan öğretmen adaylarınca ifade edilmiştir. Seeberg ve Minick (2012) ise *“Enhancing Cross-Cultural Competence in Multicultural Teacher Education: Transformation in Global Learning”* adlı çalışmalarında öğretmen eğitiminde kültürler arası yetkinliği teşvik etmek amacıyla bir pedagojik yaklaşım oluşturmuşlardır. Bu yaklaşımın öğrencilerde bilişsel becerilerin yanı sıra duyuşsal becerileri de geliştirdiği sonucuna ulaşmışlardır. Bu sonuç ile araştırmamızda ulaşılan öğrencilerin hem bilişsel hem de duyuşsal düzeyde çokkültürlülük eğitimi ile ilgili becerilerinin geliştiği sonucu birbirleriyle örtüşmektedir.

Bahsedilen çalışmaların yanı sıra Gay (2010) *“Kültürel Değerlere Duyarlı Eğitim”* adıyla Türkçeye çevrilen eserinde kültürel çeşitliliğe duyarlı program içerikleri ve kültürel değerlere duyarlı öğretim uygulamaları örneklerine yer vermektedir. Gay, bilfiil kendi deneyimleri sonucunda varmış olduğu noktayı şu sözleriyle özetlemektedir. *“Öğrenmenin sonunun olmadığını, etnik ve kültürel zenginlik hakkında öğrenilecek şeyler olduğunu, iyi öğretmenlerin sürekli öğrendiğini, ...biliyorum.”* Araştırmamıza katılan öğretmen adaylarının da -çok kültürlü ve barış eğitimi modelinin uygulama süreci sonunda- benzer duyguları ifade ettikleri görülmektedir.

Sonuç olarak öğretmen adayları kendilerindeki değişim ve gelişmeyi fark etmişler, kendi dışındaki özneler hakkında farkındalık kazanmışlar ve özne olarak tanımlanmanın diğer özneleri farklılıklarıyla kabul etmekle başladığını deneyimlemişlerdir.

Ladson-Billings'e (1994: 58) göre öğretmenler azınlıklar hakkında ne biliyor ve neye inanıyorlarsa bu onların öğrencilerle ilişkilerini ve öğrencinin davranışlarını etkilemektedir. Araştırmaya katılan öğretmen adayları kendileri dışındaki kültürler ile ilgili önyargı, inanç ve algılarını inceleyerek bunun eğitimdeki sonuçları üzerine düşünmüşlerdir.

Diğer yandan Jones (2004), öğretmenlerin inançlarının öğrencilerle yapacağı çalışmalarla ilgili etkinlik tipini ve öğrenci öğretmen etkileşiminin derecesini belirlediğini ifade etmektedir. Oluşturulan çok kültürlü eğitim modeli de öğrenci öğretmen etkileşimini olumlu düzeyde yükseltecek etkinliklerden oluşmakta ve öğretmen adaylarının kendi dışındaki kültürleri tanıması ve anlamasına yönelik kurgulanmaktadır.

Yukarıda bahsedilen araştırmaların sonuçları ile paralellik gösteren bu çalışmaya katılan öğretmen adaylarının çoğunluğunun önemli kazanımlarının olduğu tespit edilmiştir. Modelin daha da etkili olması amacıyla verilen seminerler, okumalar ve etkinliklerin geliştirilip detaylandırılması yönündeki çalışmalar devam ettirilecektir.

Farklılıklara saygı ve barış içinde bir arada yaşayabilmek için özellikle öğretmenlerimizin duyarlılık kazanması gerektiği düşünülmektedir. Bu nedenle öğretmen adayları ile yapılan bu çalışmanın geliştirilmesi ve hizmet içindeki öğretmenlere de sunulması için gerekli çalışmaların devam ettirilmesi önerilmektedir.

KAYNAKLAR

- Anık, M. (2012). Kimlik ve Çokkültürcülük Sosyolojisi. Açılım Kitap; İstanbul.
- Banks, J. A., Cookson, P., Gay. G., Hawley, W. D., Irvine, J. J., Nieto, S., Schofield, J. W., and Stephan, W. G. (2001). Diversity within Unity: Essential Principles for Teaching and Learning in a Multicultural Society. Washington: Center for Multicultural Education, University of Washington.
- Banks, J. A. (2013). Çokkültürlü Eğitime Giriş. Anı Yayıncılık; Ankara.
- Başbay, A., Kağnıcı, D. Y. (2011). Çokkültürlü Yeterlik Algıları Ölçeği: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması. Eğitim ve Bilim. 2011. C: 36. S: 161.
- Benhabib, S. (1998). Demokrasi ve Farklılık. Dünya yerel yönetim ve demokrasi Akademisi (WALD) yayını; İstanbul.
- Bennett, C. (2001). Genres of Research in Multicultural Education. Review of Educational Research. 71 (2). 171-217.
- Cırık, İ. (2008). Çok Kültürlü Eğitim ve Yansımaları. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. 34: 27-40.
- Çelik, H. (2008). Çokkültürlülük ve Türkiye'deki Görünümü. U. Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi. Yıl: 9. Sayı: 15. 2008/2.
- Danzak, R. L. (2015). Sometimes the Perspective Changes: Reflections on a Photography Workshop with Multicultural Students in Italy. International Journal of Multicultural Education. Vol: 17. No: 3. (2015).
- Daytcheva, M. (2013). Çokkültürlülük. İletişim Yayınları; İstanbul.
- Demir, S., Başarır, F. (2013). Çok Kültürlü Eğitim Çerçevesinde Öğretmen Adaylarının Öz Yeterlik Algılarının İncelenmesi. IASSS. V: 6. I: 1. February 2013.
- Ergil, D. (1995). Çokkültürlülük ve Çok Dillilik. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Dergisi. 50 (3). 159-165.
- Fay, B. (2001). Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi: Çokkültürlü Bir Yaklaşım. Ayrıntı Yayınları; İstanbul.
- Fırat, Ş. B. (2010). Burada Benden Bir Şey Yok mu Öğretmenim? Eğitim Sürecinde Kimlik, Çatışma ve Barışa Dair Algı ve Deneyimler. Toplumsal Uzlaşma Aracı Olarak Eğitimin Rolü Projesi Alan Araştırması Özet Raporu. Türk Tarih Vakfı, İstanbul.
- Gay, G. (1994). A Synthesis of Scholarship in Multicultural Education. North Central Regional Educational Laboratory (NCREL).
- Gay, G. (2010). Kültürel Değerlere Duyarlı Eğitim. Anı Yayıncılık; Ankara.
- Gömlüksiz M. N., Kan A.Ü. (2012). Eğitimde buluşsal boyut ve duyuşsal öğrenme. Turkish Studies. 7/1, winter 2012, p 1159-1177. Turkey.

- Güler, A., Halıoğlu, M. B., Taşgın, S. (2013). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Seçkin Yayıncılık; Ankara.
- Habernas, J. (2010). Kamusalığın yapısal dönüşümü. İletişim Yayınları; İstanbul.
- Jones, H. (2004). A Research Based Approach on Teaching to Diversity. Journal of Instructional Psychology. 2004. C: 31. S: 1.
- Jones, J. (2015). Infusing Multicultural Education into the Curriculum: Preparing Pre-Service Teachers to Address Homophobia in K-12 Schools. International Journal of Multicultural Education. Vol: 17. No: 3.
- Kaya, İ., Aydın, H. (2014). Çoğulculuk Çokkültürlü ve Çokdilli Eğitim. Anı Yayıncılık; Ankara.
- Keskin, Y., Yaman, E. (2014). İlköğretim Sosyal Bilgiler Programı ve Ders Kitaplarında Yeni Bir Paradigma: Çokkültürlü Eğitim. Turkish Studies. V: 9/2. Winter 2014.
- Kymlica, W. (2000). Çokkültürlü Yurttaşlık. Ayrıntı yayınları; İstanbul.
- Ladson-Billings, G. (1994). The Dreamkeepers: Successful Teachers of African American Children. San Francisco: Jossey-Bass.
- Modood, T. (2014). Çokkültürcülük bir yurttaşlık tasarımı. Phoenix Yayınları; Ankara.
- ODTÜ Gelişim vakfı yayıncılık ve iletişim A.Ş. (2009). Kimlikler Lütfen, Ankara.
- Parekh, B. (2002). Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek. Phoenix Yayınevi; Ankara.
- Polat, İ., Kılıç, E. (2013). Türkiye’de Çok Kültürlü Eğitim ve Çok Kültürlü Eğitimde Öğretmen Yeterlilikleri. YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi. 2013. Cilt: 10. Sayı: 1. 352-372.
- Polat, S. (2009). İlköğretim Programlarından Hareketle Çok Kültürlü Eğitime Dayalı Sınıf Yönetimi. International Kongress on Intercultural Dialogue and Education. Ekim. 8-11 2009. Bursa.
- Pultar, G. (2009). Kimlikler Lütfen. ODTÜ Gelişim vakfı yayıncılık ve iletişim A.Ş., Ankara.-
- Seeberg, V., Minick, T. (2012). Enhancing Cross-cultural Competence in Multicultural Teacher Education: Transformation in Global Learning. International Journal of Multicultural Education. Vol: 14. No: 3. (2012).
- Tekinalp, S. (2005). Küreselleşen Dünyanın Bunalımı: Çokkültürlülük s 75-87. Journal of İstanbul Kültür University, 2005/1 pp.75-87.
- Touraine, A. (2011). Beraber yaşayabilecek miyiz? Eşitliklerimiz ve farklılıklarımız. Yapı kredi yayınları; İstanbul.
- Vatandaş, C. (2002). Çokkültürlülük. Değişim Yayınları; İstanbul.
- Yanık, C. (2013). Dünya’da ve Türkiye’de Çokkültürlülük. Sentez Yayıncılık; Bursa.
- Yapı Kredi Yayınları (2011). Beraber yaşayabilecek miyiz? Eşitliklerimiz ve farklılıklarımız, İstanbul.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2005). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Seçkin Yayıncılık; Ankara.